

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Нашинець-Наумова А.Ю.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного і адміністративного права Національного авіаційного університету

На основі теоретико-правового аналізу загально визначених наукових дефініцій, вітчизняних трактувань, узагальнено поняття «інформаційна безпека». Увагу зосереджено на якісному дослідженні нормативно-правових актів державного рівня, відповідно до кожного з яких висвітлено контекст та особливості використання зазначеного поняття.

На основі теоретико-правового аналізу общепринятых научных дефиниций, отечественных трактовок, обобщенно понятие «информационная безопасность». Внимание сосредоточено на качественном исследовании нормативно-правовых актов государственного уровня, в соответствии с каждым из которых освещены контекст и особенности использования указанного понятия.

Based on the theoretical and legal analysis of generally accepted scientific definitions of domestic interpretations generalized notion of «information security». Attention is focused on a qualitative study of normative and legal acts of state level, according to each of which highlights the context and features of the use of this concept.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційний простір, державна інформаційна політика.

Постановка проблеми. Становлення інформаційного суспільства має як безсумнівні позитивні, так і певні негативні наслідки. З одного боку, пришвидшилася передача інформації значного обсягу, прискорилась її обробка та впровадження. З іншого – серйозне занепокоєння викликає поширення фактів протизаконного збору і використання інформації, несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів, незаконного копіювання інформації в електронних системах, викрадення інформації з бібліотек, архівів, банків та баз даних, порушення технологій обробки інформації, запуску програм-вірусів, знищення та модифікація даних у інформаційних системах, перехоплення інформації в технічних каналах її витоку, маніпулювання суспільною та індивідуальною свідомістю тощо.

Перехід суспільства до інформаційного змінив статус інформації. Наразі, вона може бути як засобом забезпечення безпеки, так, у свою чергу, і загрозою та небезпекою.

Одним із головних стратегічних пріоритетів є розвиток інформаційного суспільства та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя. Саме цим зумовлена актуальність забезпечення інформаційної безпеки України з метою задоволення національних інтересів людини (громадянина), суспільства та держави в інформаційній сфері.

Тривалий час розуміння інформаційної безпеки в наукових та нормативно-правових джерелах ототожнювалося тільки з безпекою інформації, що значно звужувало її сутність. Саме тому, з низки питань, присвячених розгляду проблеми забезпечення інформаційної безпеки, найбільш вивченими та дослідженими її аспектами є безпека інформації – (інформаційна безпека, в нашому розумінні).

Аналіз останніх досліджень. Проблеми у сфері забезпечення інформаційної безпеки розглядалися багатьма російськими та українськими фахівцями, зокрема таким як: В.Артемов, О.Баранов, І.Бачило, В.Брижко, В.Гавловський, А.Гевлич, Р.Калюжний, Б.Кормич, А.Марущак, В.Селіванов, В.Цимбалюк, М.Швець та ін. [1-11].

Мета статті. Мета публікації – розробка загальнотеоретичного підґрунтя, як основи для подальшої конкретизації та деталізації загальних характеристик ступеня розвитку інформаційних ресурсів українського суспільства загалом та інформаційної безпеки зокрема.

Виклад основного матеріалу. За умов глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів стає інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають змогу досягти реалізації власних інтересів без застосування воєнного інструментарію, послабити або навіть зруйнувати конкуруючу державу, не застосовуючи сили, за умови якщо ця держава не усвідомить реальних та потенційних загроз негативних інформаційних впливів і не створить дієвої системи захисту і протидії цим загрозам.

Інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура та інформаційні технології значною мірою визначають рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку держави. За сучасних умов, на думку аналітиків,

інформаційна складова набуває дедалі більшої ваги і стає одним з найважливіших елементів забезпечення національної безпеки України [12, 105].

Інформаційна безпека, за визначенням Б. Кормича, виступає як захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються ін-формаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави [8, 89].

Інформаційна безпека України, на думку І. Громико, Т. Саханчук, – це захищеність державних інтересів, за якої забезпечується запобігання, виявлення і нейтралізація внутрішніх та зовнішніх інформаційних загроз, збереження інформаційного суверенітету держави і безпечний розвиток міжнародного інформаційного співробітництва [13, 130-134].

В. Цимбалюк характеризує інформаційну безпеку як стан інформації, в якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [10, 204]. Р. Калюжний вважає, що інформаційна безпека – це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності [7, 234-244]. Водночас Ф. Гуцу пропонує розглядати інформаційну безпеку як стан захищеності потреб в інформації особи, суспільства й держави, при якому забезпечується їхнє існування та прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз [14, 35].

Як підсумок, Л. Харченко, Н. Ліпкан, О. Логінов визначили, що інформаційна безпека – це складова національної безпеки, процес управління загрозами та небезпеками державними і недержавними інституціями, окремими громадянами, за якого забезпечується інформаційний суверенітет України [15, 65].

Узагальнюючи вищезазначені трактування, варто зазначити, що інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, ор-ганізацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, процесів, за яких інформація використовується суворо за призначенням і не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так й інших країн при її використанні. Також потрібно зауважити, що безсумнівно, інформаційна безпека українського суспільства як важлива складова національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади по наданню гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам і суспільству в цілому і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни.

Таким чином, інформаційна безпека України як один із видів національної безпеки, важлива функція держави, означає: законодавче формування державної інформаційної політики; створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримку розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом; створення загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції; встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі договорів з іноземними державами; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України [16, 714-715].

В свою чергу державна політика інформаційної безпеки визначається пріоритетністю національних інтересів, системою небезпек і загроз і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм в інформаційній сфері відповідно до чинного законодавства. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» такі: забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та еко-номічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, упровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення

внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України [17].

До проблем забезпечення інформаційної безпеки України відносять загрози національним інтересам і національній безпеці в інформаційній сфері: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Для формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів в інформаційній сфері, створення розвиненого і захищеного інформаційного середовища слугує організація функціонування системи інформаційної безпеки, складовими компонентами якої є національні інтереси в інформаційній сфері, загрози та небезпеки цим інтересам, сама інформаційна безпека як інструмент зі створення сприятливих умов для їх реалізації, які в сукупності є об'єктом управління органами державного управління, система забезпечення інформаційної безпеки, тобто суб'єкт управління, більше того, основні напрями політики національної безпеки в інформаційній сфері, а також внутрішнє та зовнішнє середовище. Інформаційна безпека забезпечується комплексом заходів системи забезпечення національної безпеки України, що включає сукупність державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян [18, 108].

Правову основу забезпечення інформаційної безпеки України становлять Конституція України, Закони України «Про національну безпеку України», «Про інформаційну безпеку України», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» інші закони і нормативно-правові акти. Розроблено Проект Доктрини інформаційної безпеки України (РНБО України) від 25 травня 2009 р., а також ратифіковані або парафоровані Україною Договір про безпеку і співробітництво у Європі, Договір «Відкрите небо», Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, які зобов'язують країни-учасниці здійснювати багатосторонній обмін інформацією, потребують створення загальнодержавних механізмів зберігання та споживання отриманої інформації в національних інтересах [19-20].

Отже, якщо розглядати правові основи забезпечення інформаційної безпеки в нашій країні, то до пріоритетних напрямів можна, на наш погляд, віднести: створення законодавчої та нормативної бази; здійснення моніторингу інформаційної безпеки України; стандартизація, сертифікація та ліцензування діяльності у сфері забезпечення інформаційної безпеки України; вдосконалення та розвиток державної інформаційної інфраструктури з урахуванням вимог інформаційної безпеки України; вдосконалення системи освіти, навчання та виховання з урахуванням вимог інформаційної безпеки України та Закону України «Про державну мову»; розробка міжрегіональних, державних та міждержавних програм розвитку системи інформаційної безпеки України [21].

Висновок. У зв'язку з посиленням негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір України, що загрожує розмиванню суспільних цінностей і національної ідентичності, недостатніми залишаються обсяги вироблення конкурентоспроможного національного інформаційного продукту. Наближається до критичного стан безпеки інформаційно-комп'ютерних систем у галузі державного управління, фінансової і банківської сфери, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій.

Забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачає забезпечення інформаційної безпеки при інтеграції до структур глобального інформаційного суспільства.

Ефективна реалізація стратегічних пріоритетів, основних принципів і завдань державної політики інформаційної безпеки потребує вдосконалення правових та організаційних механізмів управління інформаційною безпекою, його відповідного інтелектуально-кадрового і ресурсного забезпечення, зокрема, вдосконалення законодавства з питань національної

безпеки насамперед шляхом розвитку правових засад управління національною безпекою через розробку відповідних законів, концепцій, доктрин, стратегій і програм, у тому числі антикорупційного законодавства, Національної програми протидії тероризму та екстремізму, Концепції розвитку Воєнної організації держави, Національної стратегії формування інформаційного суспільства, Доктрини інноваційного та науково-технологічного розвитку тощо; розробка та впровадження національних стандартів та технічних регламентів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, гармонізованих з відповідними європейськими стандартами, в тому числі з вимогами ратифікованої Верховною Радою України Конвенції про кіберзлочинність; приведення законодавства з питань охорони державної таємниці до європейських стандартів; розробка та впровадження загальнодержавної системи визначення та моніторингу порогових значень показників (індикаторів), що характеризують рівень захищеності національних інтересів у різних сферах життєдіяльності та виникнення реальних загроз національній безпеці.

Тому, в умовах становлення стратегії національної безпеки України як «дорожньої карти» реформування сектору загальної безпеки, важливою її складовою виступає інформаційна безпека українського суспільства, яка є захистом національних інтересів в інформаційній сфері.

Література

1. Артемов В.Ю. Законодавчі проблеми захисту інформації з обмеженим доступом в комп'ютерних мережах / В.Ю. Артемов, С.О. Климчук // Науковий часопис Національного Педагогічного Університету імені М.П. Драгоманова: До 170-річного ювілею. Серія 18: Економіка і право : збірник. – Київ : НПУ, 2006. – Вип. 4. – С. 115-125.
2. Баранов А.П. Актуальные юридические аспекты практической информационной безопасности // Проблемы информационной безопасности. Компьютерные системы. – 2009. – № 4. – С. 51-55.
3. Бачило И.Л. Информационное право: актуальные проблемы теории и практики / И.Л. Бачило. – М.: Юрайт. – 2008. – 435 с.
4. Брижко В.М. Теорія і практика інформаційного права: методологія кодифікації інформаційного законодавства України / В.М. Брижко // Правова інформатика. – 1(37)/2013. – С.70.
5. Гавловский В. Информационная безопасность: защита информации в автоматизированных системах (организационно-правовой аспект) // Правовое, нормативное и метрологическое обеспечение системы защиты информации в Украине. – К., 2000. – С 50-52.
6. Гевлич А., Селіванов В. Державна політика України у сфері захисту персональних даних: міжнародно-правовий аспект // Право України. – 2006. – № 1. – С.9-16.
7. Інформаційне право України: концептуальні основи формування / Р.А. Калюжний [и др.] // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України. – №3(6). – 2001. – С. 234-244.
8. Кормич Б.А. Информационная безопасность: организационно-правовые основы: учеб пособие / Б.А. Кормич. – К : Кондор, 2004. – 324 с.
9. Марущак А.І. Інформаційне право: Доступ до інформації: Навчальний посібник / А.І. Марущак. – К : КНТ, 2007. – 532 с.
10. Інформаційне право (основи теорії і практики) / В.С. Цимбалюк. – К.: Освіта України, 2010. – 388 с.
11. Информатизация, право, управление (организационно-правовые вопросы): Монография / Р.А. Калюжний, А.Д. Крупчан, В.Д. Гавловский, М.В. Гуцалюк, М.Я. Швеца, В.С. Цимбалюк; За заг. ред.: М.Я. Швеца, А.Д. Крупчана. – К.: НДЦ правовой информатики АПРНУ, 2002. – 191 с.
12. Проект Доктрини інформаційної безпеки України (РНБО України) : Електронний ресурс : [Режим доступу] http://www.strateger.net/Doktrina_nacionalnoj_besopasnosti_Ukraini
13. Громико І., Саханчук Т. Державна домінантність визначення інформаційної безпеки України в умовах протидії загрозам // Право України. – 2008. – № 8. – С. 130–134.
14. Правові основи інформаційної діяльності: Навч. посібник / С.Ф. Гуцу. – Х.: Нац. Аерокосм. Ун-т «Харк. авіац. ін.-т», 2009. – 48 с.
15. Харченко Л.С. Інформаційна безпека України: Глосарій / Л.С. Харченко, В.А. Ліпкан, О.В. Логінов. – К.: Текст, 2004. – 136 с.
16. Кравець Є.Я. Інформаційна безпека держави // Юридична енциклопедія: У 6 т. / Ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. Енцicl., 1998. – 1999. – Т. 2. – С. 714–715.

17. Про основи національної безпеки України: Закон України // Уряд. кур'єр. – 2003. – 30 лип.
18. Ліпкан В.А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навч. посіб. / В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко, В.М. Желіховський. – К.: КНТ, 2006. – 280 с.
19. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України // Уряд. кур'єр. – 2007. – 14 лют.
20. Про національну комісію з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі: Указ Президента України від 6 червня 2006 р., № 493/2006 // Уряд. кур'єр. – 2006. – 21 черв.
21. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України в контексті становлення стратегії національної безпеки держави // Юрид. вісн. України. – 2008. – № 43. – 25-31 жовт.